

Pavlovský
Karlavský
Tylavský
Págel

Zdeněk Ambrož Eminger
Teologická etika a kultura – Boží tajemství a řád.
Studie o křesťanské etice jejích podobách v kultuře

Disertační práce (katedra teologické etiky)
Praha 2006, stran 329+Seznam literatury.

„Základním rysem teologického pohledu na kulturu je předmětná a významová rozlehlost a velkorysost“. „Už rozsah primární literatury o kultuře v křesťanském pohledu je do jisté míry k neučtení.“ (217)

1. Popis práce.

Disertační práci ZDENĚKA AMBROŽE EMINGERA (dále Z.A.E.) tvoří: 2 úvody, oddíl A (zahrnuje části I-IV: klíčová je „prediskuze“ s poměrně originální „abecedou kultury“, za nadbytečnou naopak považují kapitoly o inkulturaci) a B (části V-VII: srovnávací studie o postavení kultury ve třech hlavních teologických tradicích - katolické, východní a protestantské), závěr, seznam pramenů a literatury, seznam zkratk, dvojí obsah a česká anotace.

Téma: „přínos křesťanské teologie kultury pro obor křesťanské etiky“ (329), evangelium a kultura, popř. „kultura, křesťanské náboženství a etika“ (3), popř. teologie kultury (5). *Rozsah použité literatury* vzbuzuje obdiv, údiv i hrůzu. Autor sám říká, že „kánon“ literatury z oboru tvoří „asi 1200 knih“ (8). Nejčastěji uvádění autoři jsou NIKOLAJ BERĐAJEV (16 titulů), JAN PAVEL II. (15 titulů) PAUL TILICH (11 titulů), VLADIMIR SOLOVJOV (9 titulů), dále R. GUARDINI, J. MARITAIN, H.U. VON BALTHASAR, B. HÄRING, H. RICHARD NIEBUHR a BENEDIKT XVI. Poměrně velké místo zabírají odkazy na české teology a myslitele obou konfesí: *katolíky* zastupují např. J. ZVĚŘINA T. ŠPIDLÍK, P. AMBROS, K. VRÁNA, C.V. POSPÍŠIL J. Poláková, J. SOKOL, R. PALOUŠ, T. HALÍK, *evangelíky* např. J.L. HROMÁDKA, J.B. SOUČEK, J.M. LOCHMAN, J.S. TROJAN, M. BALABÁN, P. FILIPI, E.KOHÁK, B. KOMÁRKOVÁ. Odkazů k teologickým klasikům (AUGUSTIN, TOMÁŠ, LUTHER, CALVIN, KOMENSKÝ) najdeme jen několik, právě tak jako odkazů k velkým teologům minulých dvou století (F. SCHLEIERMACHER, A. RITSCHL, W. PANNENBERG, J. MOLTMANN, E. SCHILLEBEECKX, K. RAHNER, W. HUBER). Častěji se objevují K. BARTH, E. BRUNNER, D. BONHOEFFER a P. ALTHAUS. Široká je paleta citovaných moderních myslitelů všeho druhu: od NIETZSCHEHO, KIERKEGAARDA, M. WEBERA či MASARYKA přes FREUDA, HUIZINGU, ORTEGU Y GASSETA, TEILHARDA či EINSTEINA až k ADORNOVI, FROMMOVI, ARENDTOVÉ, DREWERMANNOWI nebo MEŇOWI. Nadto domácí literární teoretici V. ČERNÝ, T. VODIČKA, R. PREISNER, J. MED a ruští básníci LERMONTOV a PASTERNAK. Mnoho titulů je v češtině, následují angličtina a ruština, výjimečně se objevují tituly německé, slovenské a polský.

2. Výhrady.

2.1. Některé formální nedostatky.

Grafika práce je nadstandardní, její čeština je vysoce nadprůměrná (místy ozvláštňený jazyk). Minimum jak překlepů (nalezené jsem vyznačil v recenzovaném exempláři), tak chyb pravopisných (opakující se velké písmeno v adjektivech typu „Pavlovský“, ve slovech Universita a Reformace – zřejmě dnes rozšířený anglicismy, kolísání mezi různými hybridy calvinský/Calvinský a lutherký/Luteránský) a stylistických (zbytečná cizí slova - influence).

Přimlouvám se za sjednocení psaní jmen (Berďajev, Berdyaev). Větší pozornost by si zasloužila originální znění textů v závorkách: někdy je to zcela zbytečné („dobrá díla - dobryje děla“, „etika zákona - přepis azbukou, povinnost - task, pokora - humility, energie dobra - energy of goodness, eněrgija dobra, etická energie - die etische – správně ethische – Energie), jinde pozor na stejné pády v češtině a ruštině (241) nebo na překlad (298). Přehlednutí: *Ponížena a uražení* (172), opomenuté překlady (The Pontifical Council for Culture – 213, Berďajevovy instituty - 233).

Občas zarazí citování Bible: „Duch pravdy a krásy“ – Jan 8, 32; zkratky ne vždy respektují vžitě zkratky ČEPu (Žl místo Ž). Máme se definitivně smířit s citováním theologických a filosofických klasiků v českých překladech a z anglických překladů? Dobře, NIETZSCHE a další jen letmo zmiňování budiž takto citování; klíčoví autoři jako GUARDINI či SOLOVJOV nechť jsou citováni z českých překladů, SCHWEITZER ze slovenského, VON BALTHASAR z anglického. Sotva však nelze prominout nerozlišené citování velkých knižních souborů: u SOUČKA soubor *Slovo-člověk-svět* (většinou jde o studii *Slovo Boží a tvořící člověk*, rozdílné citování v rozpětí jedné jediné strany – 39-40), u BARTHA soubor *Die Theologie und die Kirche*, u Tillichovi soubor *Theology of Culture* a svazek Spisů MW/HW 2). U anglické knihy TROELTSCHOVY by mělo být uveden název a rok vydání německého originálu. Speciálním problémem je tu BERĎAJEV: jedno a totéž jeho dílo je v rámci jedné strany citováno jednou z ruského originálu (ovšem z internetové verze), podruhé z anglického překladu (*The Destiny of Man*, 239; podobně zřejmě i v případě *Slavery and Freedom*, 237), český překlad *O otroctví a svobodě člověka* autor kupodivu nezaregistroval. Rovněž nepoužil české překlady TILLICH (soubor *Biblické náboženství a ontologie a Odvaha být*), běžného překladu AUGUSTINOVA spisu *O obci Boží*; ANGELA SILESIA cituje ze starého překladu z roku 1909. Zdá se, že prostě bral ta vydání, která měl právě po ruce.

Neuvěřitelně odbyté jsou krátké životopisy některých protagonistů, zřejmě stažené z nedobrych internetových zdrojů. Jednou byly doplněny o českou bibliografii (SCHWEITZER - 278), podruhé nikoli (BERĎAJEV - 233), potřetí obsahují i originální bibliografii a sekundární českou literaturu (NIEBUHR - 305). Zmiňovat TILLICHOVA manželství je zbytečné, protestant Tillich těžko mohl být před svou ordinací správcem nějaké „farnosti“.

U několika titulů je možné se tázat, zda jejich citování vůbec patří do odborné práce – mám na mysli populární české biblické komentáře, učebnice a zveřejněné přednášky. Některé krátké citáty mají nanejvýš dekorativní smysl – jedná se buď o common sens (svět chápaný jako theatrum gloriae mundi - doklad z KD! - 276), banalitu („Je-li, jak opraví K.B., „Etika teorií lidského chování“ - odkaz na *The Humanity of God* - 51) nebo postradatelné nadbytečnosti (zapomnění skutečnosti „milostného (?), hřích odpouštějícího Božího slova – odkaz na BONHOEFFEROVU *Etiku* - 271). Z básní či esejů (VANČURA, ZAHRADNÍČEK, J. ČAPEK) Z.A.E. cituje z pohnutek ryze subjektivních; můžeme mu být než vděční, že tak činí pouze výjimečně. (Něco málo z této kritiky jsem ochoten slevit: mozaikovitě theologizování bývá příznačné pro katolické mnohé teology – je výrazem jejich katolicismu, universalismu.)

I v „mladické disertaci“ (8) recenzent těžko snáší kategorické soudy, jako: „křesťanská etika může minout Vladimíra Solovjova jen velmi těžko, nechce-li se dočkat zbytečných ztrát“ (251); Tillich „patří bezesporu mezi nejvýznamnější představitele křesťanské teologie vůbec“ (289) a přehánění typu „Tillich předešel Jana Pavla II“ (302) nebo Hromádka „předjímá ... obrodné snahy II. vatikánského koncilu“ (326).

2.2. Z obsahových nedostatků práce.

K práci mám čtyři zásadní výhrady; dvě opakovaně proti sobě vyslovil sám Z.A.E.

První výhrada se týká *výběru autorů*. Proč němečtí katolíci, anglo-američtí protestanti a ruští náboženští myslitelé? Nezasloužili by si mnoho tisíc stránek VON BALTHASAR a GUARDINI obsáhlejší a propracovanější traktování? Opravdu nevádí, že SOLOVJOV a BERDAJEV nebyli profesionální teologové? Proč nebylo dáno větší slovo např. BRUNNEROVI? Proč ČERNÝ, a ne ŠALDA?

Druhá výhrada se týká základního *harmonizujícího trendu* celé práce. Z.A.E. se chtěl „vyhnout extrémním formulacím teologie kultury“ (324), zavrhl možnost „postavit proti sobě myslitele absolutně odlišného teologického přístupu“ (7). Pojednávání autory proto postavil „vedle sebe, ne proti sobě“ (8). Aby bylo jasno: v době převažující *polemiky* je po mém soudu na místě každou *ireniku* nejprve pochválit. Nicméně právě skrze polemiku vede cesta k dobré *apologetice*.

Třetí výhrada postihuje Emingerův *theticko-asertivní charakter*. Tam, kde bychom čekali argumentaci, Z.A.E. buď chválí (opakovaná hodnocení „výstižně“, „geniálně“ atd.) nebo apodikticky odsuzuje (*pro* a *proti* celé koncepce - kontrapozice theonomní kultura versus antropocentrická, ateistická kultura-nekultura. Nejednou pouze shledává podobnosti (např. mezi Solovjovem a Schweitzerem - 283). Naskytne-li se zjevný problém - např. když u SCHWEITZERA hrozí záměny kultury za náboženství (srov. 68), bývá rychle smeten ze stolu (SCHWEITZEROVA teologie kultury je vybudována filosoficky a teologicky a nese kryté znaky křesťanské teologie - 288). Přijatelné je to, co je přijatelné pro mne („Tillich je pro mne jediným protestantským teologem, který nabídl cestu, po níž mohou jít všichni lidé bez rozdílu konfese a hierarchických, resp. společenských hodnot“ - 304), těžko přenosná zkušenost je ta zkušenost, která je pro uzavřena pro mne (marxismus u mladého Berd'ajeva - 267; srovnání se zkušeností ruství kulhá: Rusy se rodíme, marxisty se stáváme/nestáváme).

Čtvrtá výhrada postihuje *malou teologičnost* autora, který je přesvědčen, že „mnozí spisovatelé, básníci ... přispěli do fondu teologických znalostí velmi výrazně“ (64, příklady: TGM, FXŠ, Černý). Asi mu nemohu vytýkat, že preferuje teology na pomezí teologie, takové prostě je umístění křesťanské kulturologie, a zřejmě ani ne to, že když už nějakého teologa cituje, pak takřka vždy z druhé ruky a většinou ve věci nikoli podstatné. Horší je, že kde jen může, tam teologii teologů obchází. Tak např.: BARTH byl opravdu přesvědčen, že „Mozart věděl o kráse a o pravdě Stvoření (snad stvoření) více než velcí ... teologové“ (60); sotva však tuto svou aforistickou provokaci považoval za teologii - a když už, tak jí chtěl říci také to, že právě jen stvoření, a už ne smíření nebo vykoupení.

2.3. Náměty k rozhovoru

(Zu schön, um wahr zu sein.)

Z.A.E. je přesvědčen - podobně jako JAN PAVEL II. (325) a ve zřetelné inspiraci východní teologií (251) - o fundamentálním a konstitutivním sepjetí kultury a mravnosti a zejména kultury a náboženství. „Kultura je (mu) svéprávným stvořitelem (raději tvůrčím: HOLAN: „Člověk může být tvůrce, dostane-li se mu té milosti, nikdy však stvořitel“) aktem člověka, v němž se člověk ukazuje a připomíná jako Boží dítě a v němž objektivizuje a naplňuje své lidství“ (23). Kultura má vztah ke kultu, umělec k proroku a knězi, umění k bohoslužbě - a to objektivně, bez ohledu na subjektivní náboženské přesvědčení kulturního tvůrce (příklad: V. ČERNÝ). Autor přisuzuje kultuře roli pre-evangelia, úlohu přípravy na evangelium. Kontrapozice kultura - víra je pro něho nemyslitelná jak ze strany kultury („kultura bez Boha ... je v podstatě ne-kulturou“ - 19; opakované ironizování „antináboženských tradic“: „existuje-li vůbec něco takového“ - 95), tak ze strany náboženství („Aby proti sobě stál kulturní člověk a církev, tj. svobodná tvořivost vůči lidské spáse, je dnes již zhola nemyslitelné.“ - 229).

Svou práci Z.A.E. zřejmě považuje za příspěvek k „možnému uskutečnění praktického ekumenismu na poli křesťanské etiky/morální teologie“ (232). Protestantskou zdrženlivost, obezřetnost vůči kultuře však nemístně zlehčuje už tím, že teology kultury SCHWEITZERA a TILLICHA, poměrně atypické, solitérní protestanty, vysouvá do popředí, zatímco reprezentativní postavy, např. BRUNNERA, upozaduje, a zejména pak paušálním označením pesimismus (59, tam SOUČEK etiketován jako „neoptimističtější z pesimistických“, BRUNNER jako „spíše pesimistický“), který pak odbývá jako překonaný mýtus (92). Neměl si dát s pochopením toho, co vyjadřuje evangelická teologie svým patosem distance či eschatologickou výhradou, přece jen trochu větší práci? (Neříkám, že by si pak měl tento postoj osvojit; říkám, že by mohl lépe vědět, co vlastně odmítá.)

(Nápad na okraj: Nebylo by na škodu méně generalizovat a více konkretizovat, např. se podívat do GUARDINIHO či BALTHASAROVÝCH monografií o postavách světové literatury, do TILLICHOVÝCH textů o výtvarnících či architektch, do BARTHOVÝCH textů o Mozartovi nebo do SCHWEITZEROVY knihy o Bachovi?)

3. Závěr

Jakkoli se domnívám se, že disertační práce ZDEŇKA AMBROŽE EMINGERA byla odevzdána příliš brzo - totiž předtím, než prošla závěrečnou redakcí, která by ji zkrátila na dvě třetiny až polovinu - , mohu ji s dobrým svědomím **doporučit k obhajobě.**

Praha, 7.2. 2007

Doc. ThDr. Jan Štefan